

Yordam Kitap

Jean Ziegler

1934 İsviçre doğumlu sosyoloji profesörü ve siyasetçidir. Cenevre ve Sorbonne üniversitelerinde görev yapmıştır. 2000-2008 yılları arasında Birleşmiş Milletler Gıda Hakkı Özel Raportörü olan Ziegler, 2009'dan bu yana BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Kurulu Başkan Vekili görevini yürütmektedir. Açlık sorunu ve gıda hakkı başta olmak üzere, dünyadaki eşitsizlikler ve küreselleşmenin sorunları üzerine önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Yazarın Türkçede yayımlanmış eserleri:

Suçun Derebeyleri (1999, Doğan Kitap); *Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler* (2004, Altın Kitaplar); *Utanç İmparatorluğu* (2011, Altın Kitaplar).

Dizi bütünlüğü gereği adını *Gençlerle Baş Başa: Kapitalizm* olarak kapağa yazdığımız bu kitabın özgün adı *Torunuma Kapitalizmi Anlatıyorum (Le capitalisme expliqué à ma petite-fille)* şeklindedir. Kitap ilk olarak Mayıs 2018'de Fransız yayınevi Éditions du Seuil tarafından basılmıştır.

GENÇLERLE
BAŞ BAŞA

TORUNUMA
KAPİTALİZMİ
ANLATIYORUM

JEAN ZIEGLER

Fransızcadan Çeviren: Yonca Aşçı Dalar

Yordam Kitap: 363 • **Gençlerle Baş Başa: Kapitalizm**

Jean Ziegler • ISBN 978-605-172-374-7 • *Türkçesi: Yonca Aşçı Dalar*

Kitap Editörü: Elif Aksu Kaya • Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç

Birinci Basım: Mart 2020

© Éditions du Seuil, 2018; © Yordam Kitap, 2019

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul

T: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

Gençlerle Baş Başa
Torunuma Kapitalizmi
Anlatıyorum

Yordam Kitap

*Bu kitabı
bütün torunlarıma
ithaf ediyorum.*

I

Geçen akşam annem heyecanla beni çağırdı: Sen bir televizyon programındaydın, çok kibar görünümlü bir beyle kapitalizmi tartışıyordun, ama hiçbir konuda anlaşılmadınız. Tartışmanızdan pek bir şey anlayamadım, ama sen bayağı kızmış gibiydin. Neden?

Haklısın Zohra, kızgındım. Tartıştığım kişi, dünyanın en güçlü uluslararası gıda şirketi olan Nestlé'nin CEO'su Peter Brabeck-Letmathe idi. Yüz elli yıl önce İsviçre'de kurulan Nestlé, bugün dünyanın en güçlü yirmi yedinci şirketi konumunda.

Bunda bir sorun göremiyorum. Nestlé çok lezzetli çikolatalar üretiyor! İsviçre'nin dünya çapında iş yapan şirketler çıkarabilmesi seni neden kızdırsın ki?

Çünkü Peter Brabeck sürekli olarak Hollandalı ünlü bir tarihçi olan arkadaşı Rutger Bregman'ın kuramından alıntılar yaptı. Bense onun tarih ve ekonomiyle ilgili görüşlerine hiç katılmıyorum. Mesela şu görüşü ileri sürüyor:

Dünya tarihinin kabaca yüzde 99'u boyunca insanlığın yüzde 99'u yoksul, aç, pis, korkmuş, ahmak, hasta ve çirkindi. [...] Ancak son 200 yılda bunların tümü değişti, [...] milyarlarcaımız bir anda zengin, iyi beslenmiş, temiz, emniyette, akıllı, sağlıklı ve hatta za-

man zaman da güzel oluverdik. [...] Gidişat devam ederse, “yoksul” diye adlandırmaya devam ettiklerimiz bile dünya tarihinde görülmemiş bir bolluk içinde olacaklar.¹

Yani Peter Brabeck kapitalist düzenin, insanlığın özgürlüğünü ve refahını sağlayan, tarihin en adil ve en mutlu düzeni olduğunu iddia ediyor.

Doğru değil mi bu?

Elbette ki değil! Aslında bunun tam tersi geçerli! Her gün on binlerce çocuğun beslenme yetersizliğinden ölmesi; açlık ve açlığa bağlı hastalıklar; tıbbın uzun süre önce önünü aldığı salgınların tekrar hortlaması ve bütün bunların yanı sıra doğal çevrenin tahribi; toprağın, suyun, denizlerin zehirlenmesi; ormanların yok oluşu hep kapitalist üretimin sonuçları...

Narin gezegenimiz günümüzde 7,3 milyar insana ev sahipliği yapıyor. Bu nüfusun üçte ikisinden fazlası, yani yaklaşık 4,8 milyarı güney yarıkürede bulunuyor ve yüz milyonlarcası uygunsuz koşullarda yaşıyor. Anneler yarını nasıl çıkaracağız endişesi içindeler, çünkü çocuklarını bir gün daha neyle besleyeceklerini bilemiyorlar. Babaların gururu incinmiş; aileleri tarafından bile hor görülüyorlar, çünkü “daimi işsizliğin” kurbanı olduklarından iş bulamı-

1 *Gerçekçiler İçin Ütopya*, Rutger Bregman, Çev. Duygu Akın, Domingo Yayınevi, 2018.

yorlar. Çocuklar sıkıntı ve sefalet içinde büyüyorlar: Çoğu, aile içi şiddet mağduru ve çocuklukları travmayla geçiyor. Dünyada 2 milyar insan için –Dünya Bankası'nın “aşırı yoksul” olarak tanımladığı insanlar bunlar– özgürlük diye bir şey yok. Onların tek kaygısı hayatta kalabilmek.

Az gelişmişliğin korkunç sonuçları açlık, susuzluk, salgınlar ve savaş. Bunlar her yıl, İkinci Dünya Savaşı'nın altı yılda katlettiğinden daha fazla insanın ölümüne yol açıyor. Bu da benim gibi düşünen çoğu kişinin gözünde, üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan nüfus için “Üçüncü Dünya Savaşı”nın halihazırda yaşanmakta olduğu anlamına geliyor.

Anladığım kadarıyla Brabeck'le sen tam olarak karşıt görüştesiniz. Kapitalizmin yararları ve zararları konusunda hiç anlaşılamıyorsunuz.

Haklısın. Ben –benimle aynı safta olanlarla birlikte– kapitalizmin dünya üzerinde yamyam bir düzen yarattığını düşünüyorum: Küçük bir azınlık bolluk içinde yaşarken, çoğunluk ölümcül bir sefalet içinde.

Ben kapitalizmin düşmanları arasındayım. Kapitalizmle savaşıyorum.

O zaman yapılması gereken kapitalizmi tamamen ortadan kaldırmak mı?

Sevgili Zohra, bu soruyu yanıtlamak o kadar da kolay değil... 19. ve 20. yüzyıllarda kapitalist sistem sayesinde gerçekleşen endüstriyel, bilimsel ve tek-

nolojik devrimler, insanların küçük bir azınlığına, özellikle de kuzey yarıkürede yaşayan insanlara veya güney ülkelerindeki egemen sınıflara dahil olanlara, daha önce benzeri görülmemiş bir ekonomik refah sağladı. Kapitalist üretim modelinin en önemli özelliği, şaşırtıcı bir canlılık ve yaratıcılığa sahip olması. En güçlü sermaye sahipleri, muazzam finansal kaynakları ellerinde toplayarak, insani becerileri harekete geçirerek, rekabet ve yarışmayı teşvik ederek, ekonomistlerin “problematik bilgi” olarak adlandırdığı şeyi, yani elektronik, bilişim, eczacılık, tıp, enerji, havacılık, astronomi, malzeme bilimi gibi akla gelebilecek her alanda bilimsel ve teknolojik araştırmayı kontrol altında tutuyorlar.

Sponsorluk yaptıkları laboratuvarlar, üniversiteler sayesinde özellikle biyoloji, genetik veya fizik gibi alanlarda inanılmaz gelişmeler elde ettiler. Novartis, Hoffmann-La Roche veya Syngenta gibi ilaç şirketlerinin laboratuvarlarında her ay yeni yeni moleküller, yeni yeni ilaçlar yaratılıyor; Wall Street’te neredeyse her üç ayda bir yeni bir finansal araç icat ediliyor. Kıtalararası zirai gıda şirketleri sürekli olarak üretimlerini artırıyor, tohumlarını çeşitlendiriyor, giderek daha yüksek verimli gübreler üretiyor, mahsulü artırıyor ve ekinleri haşerelerden korumak için daha etkili tarım ilaçları icat ediyorlar; astrofizikçiler kendi yıldızlarının çevresinde dönen diğer güneş sistemlerini gözlemliyor ve durmadan yeni gezegen-

ler keşfediyorlar; otomobil üreticileri her yıl daha sağlam ve daha hızlı arabalar piyasaya sürüyorlar; bilim insanları ve mühendisler her yıl uzaya daha etkin uydular gönderiyorlar; Cenevre'deki Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü WIPO, insan yaşamının her alanıyla ilgili binlerce yeni icat için binlerce yeni patent veriyor her yıl.

Dede, anladığım kadarıyla kapitalist üretim ve birikim şekli, icat yeteneği ve yaratıcı gücüyle seni şaşırtıyor...

Evet, Zohra. Düşün: 1992-2002 arasında, yalnızca on yılda, dünya gayri safi hasılası iki katına, dünya ticaret hacmi üç katına çıktı. Enerji tüketimiye her dört yılda, sadece dört yıl içinde ortalama iki kat artıyor.

2000'lerin başından bu yana insanlık, tarihinde ilk kez bir ürün bolluğu yaşıyor. Gezegen, zenginliklerin altında boğuluyor. Mevcut ürünler, insanların gem vurulamayan gereksinimlerinin binlerce katına ulaşıyor.

Yani kapitalizm o kadar da kötü bir şey değil?

Kapitalizmin yarattığı yamyam düzen bütünüyle ortadan kaldırılmalı, ancak bilim ve teknoloji sayesinde ulaştığımız başarılar korunmalı ve daha da güçlendirilmeli. İnsanlığın çalışmaları, yetenekleri, dehası, kamu yararına, hepimizin –bütün insanların– çıkarları için kullanılmalı, yalnızca bir azınlı-

ğın konforu, lüksü ve iktidarı için değil. Milyonlarca kadın ve erkeğin hayalini kurduğu bu yeni dünyanın hangi şartlar altında gerçekleştirilebileceğini daha sonra söyleyeceğim. Şimdi önce izin ver de sana kapitalizmin nereden çıktığını anlatayım.

II

O zaman anlat, kapitalizm nasıl doğdu?

Bu uzun ve çok karışık bir hikâye, çünkü kapitalizm hem bir *ekonomik üretim tarzı* hem de bir *sosyal örgütlenme biçimi*. Sosyal sınıfların doğuşu ve çöküşü ona bağlı. Bu terimler senin için biraz soyut olabilir, hepsini açıklayacağım, çünkü olayları anlayabilmek için bu terimleri bilmek gerekiyor.

Bir dakika... Kuramsal konulara girmeden önce sözcüğün nereden geldiğini açıklasan...

“Kapitalizm”, Latince “baş” anlamına gelen *caput* sözcüğünden geliyor; başlangıçta, ekonomik açıdan sığır başını temsil ediyor. Bundan türeyen “kapital” sözcüğü, 12. ve 13. yüzyıllarda, “sermaye, avans, çoğaltılacak para” karşılığı olarak ortaya çıkıyor. “Kapitalist” sözcüğü ise çok sonraları, 17. yüzyılda, servet sahibini, ardından girişimciyi, üretim sürecine büyük miktarda para yatıran kişiyi tanımlamak için kullanılıyor. 18. yüzyıldan itibaren, servete sahip olan herkes için yaygın olarak kullanılır hale geliyor. Liberal iktisatçı David Ricardo, bu sözcüğü 1817’de yazdığı *On The Principles of Political Economy and Taxation (Ekonomi Politîğin ve Vergilendirmenin İlkeleri)* adlı kitabında, Fran-

sız anarşist devrimci Pierre Joseph Proudhon'un 1840'ta *Mülkiyet Nedir?* adlı kitabında kullandığı kadar çok kullanıyor.

Nihayet, 19. yüzyıl ortalarında “kapitalizm” sözcüğü ortaya çıkıyor ve 20. yüzyılda yaygın olarak kullanılmaya başlıyor. Bu sözcük, 1850'lerden itibaren “sermayenin birileri tarafından başkalarını dışlayacak şekilde elde tutulması” anlamında devrimci Louis Blanc'ın *Organisation du Travail* (Emeğin Örgütlenmesi) kitabında, Proudhon'da ve tabii ki “bir gelir kaynağı olan sermayenin, genellikle onu çalışarak üretenlere ait olmadığı ekonomik ve sosyal bir sistem olarak” Karl Marx'ta karşımıza çıkıyor.

Ha! Evet, anladım! Marksizme adını veren kişi o değil mi? Benim de Marksist ve antikapitalist arkadaşlarım var.

Doğru. Devrimciler bir asırdan beri Karl Marx'ın düşüncelerinin izinden gittiklerini savunurlar. Demin bahsettiğim düşünürlerin en ünlüsü odur. Marx, bir filozof, iktisatçı, teorisyen ve devrim savaşçısı olarak, yaşamının yirmi yılını *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi* adlı kitabın yazımına adadı. Bu kitap, Marx'ın 1883'te ölmesiyle tamamlanamadan kaldı. Marx, ailesiyle birlikte sığındığı Londra'da, İngiliz endüstrisini ve işçilere dayattığı korkunç çalışma koşullarını gözlemleyip kapitaliz-